

Társunk, Kosztolányi

1937-ben született. Irodalomtörténész, egyetemi tanár. Legutóbbi írását 1996. 2. számunkban közöltük.

Társunkat időről-időre fölkeressük, hogy tanácsot, ösztönzést kérjünk tőle. Bár a róka azt mondja a kis hercegnek, hogy az emberek nem tudnak barátságot teremteni, mert mindent készen vásárolnak, azért vannak olyan kollektív értékeink, amelyek velünk maradnak életünk során, és magatartásmintáinkként szolgálnak nehezülő helyzetünkben. Ilyen értelemben tekinthetjük társunknak Kosztolányit. A következőkben elsősorban arra a kérdésre válaszolnék, hogyan tehetjük őt mások társává, hogy ne csak „készen kapják” — a róka azt magyarázza a kis hercegnek, hogy az emberek azért is érzéketlenek, mert mindent készen kapnak, s ezzel pedagógiai módszereink egyoldalúságára is figyelmeztet —, hanem igazi barátságot kössenek vele.

A tehetség kamatoztatása

Kosztolányi Dezső nemzedékének egyik legnagyobb tehetsége volt. Körülményei és fejlődése arra figyelmeztetnek: ne higgyük, hogy a családi háttér minden vonatkozásban meghatározza az embert, hiszen édesanyja egészen egyszerű asszony volt, akit leginkább a házi munkája kötött le, s olvasmányai között sűrűn szerepeltek a receptek és a befőzési tanácsadók, édesapja pedig gyakorlatias érdeklődésű tanárember volt, aki ugyan irodalmi ambíciókat is dédelgetett magában, ezen a téren azonban — finoman szólva — dilettáns maradt, mégha fia javította versei megjelentek is az Új Időkben.

A Nyugat nagy nemzedékét hiba volna egységesnek látnunk. Az idősebbek — Ignotus, Ady Endre, Kaffka Margit és még néhányan nem kis gyanakvással szemlélték a fiatalabbakat, akik közül éppen Kosztolányi volt a legtanulékonyabb. A szemléleti különbséget egészen egyértelműen jelzi Adynak Kosztolányi első kötetéről, a *Négy fal között*ről írt bírálata, amelynek keserves emlékét több mint 20 esztendővel később írta ki magából az utóbbi. Ady nem kis iróniával nevezte „jó tanulónak” fiatalabb pályatársát, aki valóban sokkal mohóbb, türelmetlenebb olvasó volt, mint Ady, szellemi aktivitása is rendkívülinek mondható.

Mégsem hiányzott belőle a tehetség egyik legfontosabb pallérozója, a kellő önkritika. Ha a *Négy fal között* első és további kiadásait összehasonlítjuk, szembetűnő, mennyire elszántan rostálta meg Kosztolányi korai verseit. Míg a *Szegény kisgyermek panasza*it folyvást bővítette — volt alkalma rá, hiszen akkori mértékkel mérve is rengeteg új kiadása bizonyította népszerűségét —, a *Négy fal között*ről szinte csak jelzésszerűen adott hírt.

Az önkritika egyik következménye lehet önmagunk megfékezése, az önuralom kimunkálása. Kosztolányi a *Szegény kisgyermek panasza*i után mintha költői válságba került volna. Nem az volt ennek oka, hogy görcsösen akarta megismételni e kötetét, hogy újabb sikereket arasson. Sokkal valószínűbb az a feltételezésünk, hogy a vidéki környezetből a nagyvárosba került fiatalember egy ideig nem tudott ellenállni „az éhes város” — Molnár Ferenc regényének címe — csábító lehetőségeinek. Ady éjszakai kalandozásairól, melyeknek fénypontjaként „fojtott bort” fogyasztott egy szeparéban, valóságos térképet lehetne rajzolni, amelyen a tájékozódási pontokat a csülkös bablevest vagy jófajta savanyú borokat mérő kocsmák jeleznék. Kosztolányi is sűrűn látogatta ezeket az intézményeket, hiszen a rendszeres éjszakázás az újságíró életformájának szerves része volt. Budapest ezekben az években fejlődő város, de nem kultúrváros. Az operettek táblás házzal mentek, Bartókot azonban legfeljebb ötvenen hallgatták (és fütyülték ki).

Kosztolányi végül mégsem lett ennek a gyakran tragikus kimenetelű budapesti életformának rabja. Része volt ebben unokatestvére, Csáth Géza szomorú sorsának, házasságának, fia, Ádám születésének és nem utolsósorban annak, hogy rendszeres munkára kényszerítette az a törekvése, hogy egzisztenciát teremtsen magának és családjának. Sosem volt gazdag, de tisztas jómódban élt. Ennek ára a rendszeres penzumok pontos, színvonalas teljesítése volt. Szerencséjére nem tékozolta el tehetségét, nagy művei megalkotására maradt energiája, s tárcái, cikkei között is számtalan apró remek akad. Mindvégig őrzött azonban lelke mélyén egy csipetnyi nosztalgiát a kötetlen életforma iránt. A „van” és a „nincs” ellentétére épülő *Boldog, szomorú dal* éppúgy bizonyítja ezt, mint az a tény, hogy „bús férfinak”, panaszló személyiségnek mutatta magát. És amikor végleg biztonságos életformát alakított ki, minden kockázat nélkül életre kelthette a gátlástalan, nosztalgiából és pszichológiai ismereteiből szőtt alteregóját, Esti Kornélt, aki 1925-től élete végéig elkísérte, s talán bizonyos mértékben vizsgálója is lett, azt a tudatot erősítve benne, hogy ilyen is lehetett volna, erre is van adottsága.

Hogy a *Boldog, szomorú dal*ban említett „kincs, amire vágyott”, voltaképp ezt a másik énjét, vagy az elveszített, tiszta gyermekséget jelenti-e, az „ismeretlen birtokot”, arra vonatkozóan csak találgatásokba bocsátkozhatunk. Az azonban nem kétséges, hogy Kosztolányi volt a következő generációk számára oly fontos és felszabadító „játékos Európa” egyik első képviselője. Mert neki sikerült az irodalomban élnie, és az írásban boldogságot találnia anélkül, hogy egyetlen pillanatra is megfélemedezett volna az író felelősségéről. És e felelősségtudata nemcsak mestersége tiszteletében és kivételes színvonalú művelésében mutatkozott meg, ha-

nem abban is, hogy az íróból hiányzott mindenfajta kisebbségi érzés, sőt, büszkén vallotta magát európainak, ám ez az európai író fokozott figyelemmel, könnyes részvétellel hajolt az emberi nyomorúság megnyilvánulásai fölé.

Kosztolányi európaisága

Manapság, amikor oly serényen és eltökélten loholunk egy tudatunkban létező, bennünket majdan befogadó, keblére ölelő Európa felé, amely valószínűleg mégsem szerető atyánk, hanem diktátorunk lesz, nem árt megvizsgálnunk, miképp közelített a nyugati világhoz Kosztolányi, aki ráadásul a keleti lelkiséget is jól ismerte, hiszen már fiatalon remekbe szabott tanulmányt írt Rilkéről, s óriási hatást tett rá az orosz irodalom.

Kosztolányi nem alkalmazkodott, hanem hódított. Személyesen és műfordítóként is. Talán nem volt nemzedékében még egy író, aki ekkora személyes sikereket ért volna el, ekkora kedveltségnek örvendett volna európai kortársai között. Nyilván része volt ebben elbűvölő egyéniségének, nyelvtudásának, műveltségének, viselkedni tudásának, alkalmazkodó képességének is. De legfőképp mégis annak, hogy mindenhová egyenrangú társként érkezett, és mindenütt tudták róla, hogy magyar író, aki nemzetének irodalmát és kultúráját gazdagítja annak az öntudatával, aki tisztában van e kultúra és irodalom hatalmas, az európaiénál nem alacsonyabb rendű értékeivel. Volt és lehetett bátorsága épp egy Goethe-versen (*A vándor éji dala*) illusztrálni az idegen szöveg értelmezésének és tolmácsolásának problémáit, s ha elveivel kortársai sem mindig értettek egyet, a vállalkozás jelentőségét azonnal átérezték. Nem véletlen, hogy az általa kezdeményezett eszmecsere a magyar fordítás-irodalom egyik legizgalmasabb vitájává nőtt.

S ha már Kosztolányi sokat vitatott fordítói elveiről és öntudatáról esett szó, azért nem véletlen az sem, hogy makacs következetességgel, akár a hűség rovására is arra törekedett, hogy a fordított szöveg nyelvünkön hangozzék szépen. A dilemmát — hűség és magyarság — ő a magyarság javára oldotta föl, s Szabó Lőrincnek, majd a harmadik nemzedék fordítóinak kellett eljőnniük, hogy bebizonyosodjék: a dilemma tulajdonképpen nem is létezik. Ám valahányszor alkalmazkodni próbálunk az idegen nyelvhez, mindig felemás az eredménye, ezt mutatta a Devecseri Gábor által tető alá hozott magyar Horatius.

Amikor Kosztolányi magyarította az idegen költőket, voltaképp a kortársi világirodalmat hódította meg, de nem a szegény rokon, hanem az egyenrangú magyar író mozdulatával. S amikor a PEN Club íróit hazánkba hívta, a szellem hatalmasait ültette közös magyar asztalhoz. Pedig a legkritikább esetben élt a magyar szóval, s ha élt is vele, sosem kirekesztő módon. Magyar volta abban nyilvánult meg, hogy nyelvünket tisztogatta és oltalmazta az

idegen befolyástól. Az a küzdelem, amelyet a nyelvrontás ellen vívott, semmit sem veszített időszerűségéből. S nekünk sem ártana, ha eltűnődnénk, melyek a legszebb szavaink. Bár Nemes Nagy Ágnes is figyelmeztetett arra, hogy azok a szavaink, amelyeket Kosztolányi játékosan felmutatott, a mai magyar befogadónak már mást jelentenek, a szavak szeretete a nyelv szeretetét jelenti, és a nemzettudatot erősíti. Kosztolányi még tudta, hogy a szép, kifejező beszéd nemcsak a gondolatok tisztaságának jele, hanem eleink és önmagunk, környezetünk megbecsülése is, egyfajta hitelesség záloga. A magyar nyelvnek igenis helye van a földgolyón, hangoztatta, s amikor a kis népek nyelvének szépségére hívta föl a figyelmet, voltaképp e népek létének jogáért szállt síkra.

Kosztolányi a művelődés fontosságát hangsúlyozta, és saját példájával is igazolta: akkor európai bárki is, ha módja van megszerezni és folyvást gazdagítani műveltségét. Neki nem kellett iskoláért harcolnia, mert a háború után tevékenykedő kultuszminiszter is pontosan tudta, hogy megmaradásunk és elismertetésünk záloga az iskolahálózat kiépítése és az egyetemek számának növelése. Vajon hová vezet egy ellenkező előjelű törekvés? Kosztolányi ezt már nem érte meg. De ha társunknak tekintjük, ismerjük is válaszát.

A részvét írója

Napjainkban a részvét az egyik leghiteltelenebb szó, akár részvétnek, akár szolidaritásnak hangzik. A tettek ugyanis hiányoznak mögülük. Az sem szolgálhat vigaszunkra, hogy ez világjelenség. Akik intézményesíthetnék a szolidaritás megvalósítását, megmaradnak a szavaknál.

Az *Édes Annáról* a Nemzeti Újságban maga Kosztolányi mondta, hogy a részvét regényének szánta. Kora konzervatív bírálói teljesen félreértették és félremagyarázták műve mondanivalóját, mert a gyilkosságot állították elemzésük középpontjába. Azt nem kérdezték, milyen az az emberi (pontosabban: embertelen) környezet, amely ennyire deformálja a jellemet. Kosztolányi a gyilkosságot egy folyamat törvényszerű befejezésének mutatja, de igazi együttérzéssel magát a folyamatot ábrázolja, a közömbösség, a lenézés, a megbecstelenítés és az önzés stációit. Édes Anna hozzászürkül környezetéhez, amely nem tekinti embernek, hanem tárgyként kezeli, hasznosságát tekinti értékmérőjének. Ennek csak robbanás lehet a vége.

Kosztolányitól azt is megtanulhatjuk, hogy a részvét és a belőle kinövő megértés nem lehet szétfolyó, tárgyitalan. Pacsirtát mély részvéttel nézi, hiszen csúnyasága reménytelenné teszi életét. Az író azonban nem szépíti meg hőse életét. A keresztet vinnünk kell, ha részvéttel szemléljük is a kereszthordozót, s ha tudatosul is bennünk, hogy a világ — mint a pap gondolja Pacsirta láttán — „siralomvölgy”. S hogy valóban az, azt az ágya fölött függő

Pietára tekintő Pacsirtában is tudatosítja az író. Ám mindez nem adhat fölmentést. Hibáink magukban hordják következményüket. Novák Antal pedagógiai tévedésének épp oly végzetesek a fejleményei, mint a *Fürdésben* az apa tettének.

Az ember méltóságáért

E század emberének félelmetes felismerését fogalmazta meg Kosztolányi e pár sorban: „Beírtak engem mindenféle könyvbe /és minden módon számon tartanak.” Az arctalan hivatalnak kiszolgáltatott személyiség vagy belenyugszik ebbe, s megváltoztathatatlanak véli állapotát, vagy keresni kezdi a csapdából való kiszabadulás módját, jóllehet tudja, hogy e harcát egyre magányosabban kell megvívnia. „Magam vagyok nagyon, kicsordul a könnyem, hagyom.” — írta szereppé stilizálva ezt az érzést Tóth Árpád.

A magányos, számon tartott művésznak azonban van kitörési pontja: az alkotó ember méltóságának tudatosítása — s minthogy majdnem mindnyájan alkotunk valamit az életben, az emberi méltóság tiszteletének követelménye általánosítható — és a mesterség becsületének hangoztatása, fontos, közérdekű voltának nyomatékosítása. Kosztolányinál mindkét törekvés fölfedezhető, de mert elkötelezetten emberközpontú a művészete, a gondolkodó lény méltósága talán még a mesterségénél is fontosabb számára. Mert mindegyikünk homlokán „tündöklük a jegy, hogy milliók között egyetlen egy!”

Csak az ember képes arra, hogy meglássa a Tejút csodáit, s tanúsítsa, hogy az égben minden este bál van, amelyre válogatás nélkül hívtak meg valamennyiünket. Csak az embernek adatott meg, hogy tudatosan vessen számot az elmúlással, melyet akár úgy is fogadhat, hogy glóriájába fogadja őt a ragyogó szeptember. Csak az ember ismeri a reménységet, amely segítheti küzdelmét az elidegenítő jelenségek ellen, s csak az ember mondhatja el: hatalmas a szeretet, erősebb mindennél. (Paul Claudel *Johanna a máglyán* című drámájának befejező szavai ezek, de hasonlókat idézhetnénk Kosztolányitól is, aki felesége önfeláldozását az emberi jóság csodálatos példájának mutatja.)

Ezeket az értékeket Kosztolányi a legváltozatosabb műfajokban fejezte ki, mindig emelkedetten, az élet tiszteletének jegyében. „Nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek.” Ebben a gondolatban összegződik emberszeretete és -tisztelete. És abban a módban is, ahogy aprólékos gonddal alkotja meg hőseit. Nála nincsenek hevenyészett figurák, elnagyolt emberi arcok. Pontos, mert tiszteli az embert, és tudja, hogy hüvelyknyi létünknek minden perce és minden eseménye jelentős. Az is, hogy milyen ember Vajkay Ákos és pontosan mikor játszódik a *Pacsirta*, és az is, hogy a *Halotti beszéd* gyászolt hőse „egy kis sajtot” kért.

Az egyes ember méltóságának védelmét jelzi Kosztolányinak a

morálról vallott fölfogása. Pontosan érzékelt az erkölcsösség nevében elkövetett égbekiáltó bűnöket, amelyeket az tett igazán súlyosakká, hogy a személyeket az elnyomott, kizsákmányolt kollektívum arctalan tagjává alacsonyította. A közösségeket személyek alkotják, az erkölcs nevében elkövetett bűnök őket alázzák meg. Az ember a saját bőrén érzi az ellene elkövetett rosszat, amely csak a történelmi analízis során válik a kollektívum ellen elkövetett vétékké. Kosztolányi tudta ezt, ezért beszélt „homo moralisról” s nem „homines morales”-ről.

A mesterség becsülete

Az ember azáltal is védelmezheti szuverenitását, hogy örömét leli eredményesen, kedvvel és színvonalasan végzett tevékenységében. Kosztolányi író volt. Fő foglalkozású író. A nála elmélyültebb, filozófiailag képzetesebb Babits a Nyugat élén s kivált a Baumgarten Alapítvány irányítójaként irodalompolitikai szerepet is vállalt. Kosztolányi azonban még a PEN Club élén is író maradt, mi sem állt távolabb tőle, mint frontemberként küzdeni. Amiért harcolt, az az irodalom színvonala volt.

Ez értetheti meg kritikusi tevékenységét, s azt is, hogy olyan lapokban is készségesen szerepet vállalt, amelyek nemegyszer élesen bírálták a Nyugatot és a nyugatosokat.

1909-ben indult az Élet, amelynek születésénél Prohászka Ottokár és Mailáth Gusztáv Károly bábáskodtak. Célja egyértelmű: a keresztény tehetségeket fősorakoztatni a liberális irodalom ellen. Kosztolányi kezdettől a lap emberének is minősült, fényképét tartalmazza az a kiadvány is, amely 1916-ban a keresztény megújulás vezéralakjainak vallomásaival jelent meg. Az általam ismert adatok szerint Kosztolányi továbbította az Életnek több keresztény nyugatos társa írásait.

A jezsuiták folyóirata, a Magyar Kultúra a legmilitánsabban Nyugat-ellenes hangokat ütötte meg, kivált Bangha Béla forgatta kardját a szabadkőművesekkel azonosított lap ellen. Babitsról rendszerint úgy írtak ő és munkatársai, mint egy sajnálatosan eltévelyedett, rossz útra tért tehetségről, aki jöllehet keresztény középosztálybeli család sarja volt, áldozatául esett Hatvány és Fenyő sötét mahinációinak. Kosztolányiról — ő Babitscsal ellentétben egy szabadkőműves páholy tagja volt — alig-alig írtak, s ha igen, rendszerint a tehetséget megillető elismeréssel, a mesterség tudójának járó megbecsüléssel.

A Bangha, Butykay, Baranyai páterek fényjelezte Központi Sajtó Vállalat által finanszírozott Új Nemzedék és Nemzeti Újság egyértelműen a keresztény-nemzeti programot vallotta, s kivált a húszas évek elején élesen támadta a nyugatosokat, mert a liberalizmust tekintette a proletár diktatúra szellemi előkészítőjének.

Kosztolányi jelen volt az Új Nemzedékben, Lendvai Istvánnal karöltve írták a Pardon című rovat leleplező cikkeit. (Érdekes, hogy nemcsak ő hasonlott meg később a KSV-vel, hanem a liberálisnak aligha mondható Mécs László is.)

Az Új Idők és a Nyugat között kezdettől állt a harc. Herczeg Ferenc és Osvát Ernő: két ellenséges vár kiváló szerkesztői érzékel megáldott kapitánya, előbbi a népszerűség megszerzésének kitűnő ismerője, utóbbi a minőség konok harcosa. Kosztolányi rendszeresen írt az Új Időkbe, sok fordítását itt közölte először.

Talán e néhány példa is jelzi, hogy Kosztolányi a frontvonalak között senkiföldjén alkotott. Nem kényelemből, nem tudatlanságból. Az irodalom ügyét képviselte az irodalompolitikai csatározásokban, s a jó irodalmat fontosabbnak tartotta az ügyeknél.

Aligha kell sok szót vesztegetni arra, milyen jó irodalmat művelt Kosztolányi. Még gyengébb korszakaiban is vannak kivételes remeklései. Gondoljunk csak a közepes versek közül kivillanó *Ének Virág Benedekrőlre*, amelynek befejezése, szelíd, tisztelettel vegyült iróniája a maga nemében páratlan mestermű. Még a gyengébb Kosztolányi-művek is kidolgozottak, a mesterség fölényes ismeretének megjelenését nem vonhatjuk kétségbe.

Egyetlen érdekes kitérője munkásságának a kortársai körében meglepetéssel, édesapja által komor rosszállással fogadott *Meztele-nül* kötet, a német expresszionizmus hatását mutató szabadversekkel. Kosztolányi szabadverseit nem az avantgárd már amúgy is visszavonulóban lévő hulláma ösztönözte. Inkább kísérletnek minősülhet, egy divatos formavilágban való kísérletezésnek. Ilyen jellegű költeményeiben sem sérti ugyanis a logika hagyományos törvényeit, nem újra akar építkezni, vagy — Nemes Nagy Ágnes nevezetes Kassák-tanulmányának megfigyelésével élve — e század megújuló tárgyi világával adekvát szókinccset teremteni, hanem azzal kísérletezik, vajon mondanivalóját jobban áthatják-e az elemi emberi érzések, ha nem köti a rímelés és a ritmus kényszere.

Ez azonban csak kitérő. Néhány évvel később éppen ő rója meg a fiatalokat, hogy rímtelen vagy épphogy rímelő verseket írnak, s ha kései korszakának formavilága nem olyan bravúros is, mint korábbi verseié, kétségbevonhatatlan, hogy a halállal szemben is, sőt épp a halál bizonyosságának tudatában a legpontosabb és legfegyvelmezettebb, s rezzenéstelen nyugalommal szövi verseibe és tárcáiba a betegséggel eljegyzett ember napi tapasztalatait, például „a halál vad aetherszagát”.

A halál méltósága

Tanulmányok és szakdolgozatok sokaságának tárgya Kosztolányi haláltudatának elemzése. Már a szegény kisgyermek is kísérteties-

nek, döbbenetesnek és rendkívülinek látja azt az éjszakát, amikor meghalt a nagyapja: azon az éjszakán az órák is össze-vissza vertek.

Müntha egy titokzatos birodalom kapuja tárult volna föl előtte, s mert beteges kislány volt, s később is indokolatlan betegségtudattal, kisebb-nagyobb hisztériával küzdött, sokkal érzékenyebben élte át annak bizonyosságát, hogy halálra szánt lények vagyunk. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez a tudat nem tette tragikussá líráját. Hiszen a halállal, a kikerülhetetlen véggel szembesülve eleinte némi játékoság, mondhatni kacérság szőtte át költészetét, majd a kifürkészhetetlen távolokba tekintve arról írt, hogy Novák Antal ott már boldog, legvégül pedig, a testi szenvedéseket átélve, méltósággal fogadta e véget, s legszebb búcsúzó verseiben is *parlandó* hangnemben idézte, bölcs belenyugvással mesélve arról, hogy el kell mennie innen. Ha hitetlenül, kételkedve is, fejet hajtott az ismeretlen Úr, az ég glóriása előtt, aki oly sok csodás dologgal, annyi témával rendezte be a világot.

Ez a mindvégig megőrzött gyermeki magatartás, tisztult alázat a magyarázata, hogy még a *Száz sor a testi szenvedésről* sem reménytelen vers, talán formaválasztása is a gyermekmondókákat idézi. A búcsúversének mondott *Szeptemberi áhítat* pedig egyenesen az élet vallomása. Mert Kosztolányi mindvégig az élet írója és szerelmese maradt. Még akkor is állíthatjuk ezt, ha költészetének mindvégig egyik legfontosabb témája maradt a halál, mely bizonyos mértékig aztán megváltója lett. De még szólni képtelenül is ezt írta föl: élni akarok, csináljatok valamit!

A lét költőisége

Kosztolányi számára a világ szüntelenül megújuló csoda, új és új meglepetésekkel kecsegtető tartomány. Már fiatalkori írásaiban is megfigyelhető, milyen mohó felfedezője volt az apró tényeknek, jelenségeknek, s mennyire pontosan ábrázolta ezeket. Sok méltatója sejtelmesnek véli *A szegény kisgyermek panaszzai* Karinthy által meseterien kifigurázott indítását, valójában az est és az emberi érzések hajszálpontos leírása. Hadd mondjam el ezzel kapcsolatban egy gyermekkori élményemet.

Minden nyáron Balatonszárszón nyaraltunk. Az utcánkba még nem vezették be a villanyt, alkonyat után valóban sejtelmes árnyak játszottak a falon a petróleumlámpa fényében. Bezártuk az ajtót, ablakot, apám az ágyam szélére ült, figyeltük a ház előtt elrobogó esti gyorsot, melynek jövetelét az őszödi kisállomás hangszava jelezte, aztán apám olvasni kezdte: „Este, este árnyak ingnak...”, s én azóta is úgy szembesülök e sorokkal, mint a hiteles élet ábrázolóival, és nem kis nosztalgiával gondolok arra a gyermekre, aki akkor még apja szavát hallhatta.

Az író szomjas kíváncsiságával figyelte a létet. A tárgyi világot is. A már idézett *Boldog, szomorú dal* aprólékos felsorolása korántsem egyedülálló költészetében. Nagy verseiben egészen meglepő tárgyak („a konyha sárga rézedénye”) bukkannak fel, hasonlatainak alapja sok esetben tárgyi megfeleltetés, megszemélyesítései — ezeknek nagy mestere — a tárgyak érzékletesebbé tételét szolgálják.

Figyelmet érdemlő szeretettel ábrázolta a természetet. Nemcsak a *Zsivajgó természet* játszi miniatűrjeire gondolhatunk, hanem arra a módra is, ahogy rácsodálkozott egy virágra, az alkonyatra, a tálban látható gyümölcsökre. Nemcsak élt velük, használta és felhasználta, hanem elragadtatottan szerette is őket, harmonikus viszonyt alakított ki a világgal, s arra törekedett, hogy hőseinek is saját világa legyen. Nemcsak saját környezetét jelenítette meg mesterien, a Krisztinavárost, a vár oldalába bújó kertes házakat, és az emeletes bérházakat, melyek nyitott ablakain át látni lehetett az alvókat (az egyikbe a második világháború végén repülőgép fúródott, s ott lebegett ég és föld között). Belelátott ezekbe a házakba. Amint szomszédja, Márai Sándor emlékezik, a házmeszterlakásban üldögélt, talán Édes Anna környezetének rajzát készítgetve képzeletében. De élesen megfigyelte és pontosan ábrázolta mások miliójét is. Ha volna íróképző, kötelező olvasmánnyá kellene tennie az *Alakok* című Kosztolányi-kötet bevezetéseit (arról nem is szólva, hogy a környezet szinte meghatározza a figurák beszédmódját).

A választott cím talán följogosít arra, hogy ismét egy személyes emléket idézzek. A második világháború után egyszer arra kértem apámat, menjünk el arra a helyre, ahol *A szegény kisgyermek panaszai* írója élt. A törmelékhalmozatot kerülgetve végre odaértünk. Gyermekszemmel úgy láttam, nincs ott semmi. Iszonyú csalódást jelentett számomra, úgy hittem, Kosztolányi megszűnt létezni. E vélekedésemet akár erősíthették volna gimnáziumi tankönyveim is, hiszen egyetlen, lesújtó apróbetűs bekezdés szólt róla, szerencsére abban az iskolában inkább azon igyekeztek, hogy kiemeljék őt a hitványakat tartalmazó ketrecből.

Az élet szerencsére rácsafolt a gyermeki balgaságra és a politika által sugallt előítéletekre. Kosztolányi él, s nekünk arra kell törekednünk, hogy ne csak nekünk legyen társunk, hanem a fiatalok is tanuljanak tőle. Van mit.